

K terminologii „svěřenské nástupnictví“ v osnově občanského zákoníka.

Prof. Dr. J a n V á ž n ý.

Z novot, jež přináší osnova československého občanského zákoníku, významem ne poslední je nové moderní české názvosloví na poli občanského práva. Nové termíny jsou z části překladem tradičních výrazů římskoprávních, z části více, než překladem, zavedením nového termínu. Prostý český překlad posavadního romanistického termínu je zajisté na místě všude tam, kde osnova přebírá ten neb onen právní institut platného občanského zákoníka beze změny, nebo aspoň bez podstatné změny. Naproti tomu všude tam, kde osnova zavádí významné změny platných právních institutů, aniž mění terminologii, sluší zkoumati i oprávněnost této terminologie a tázati se, nebylo-li by vhodné, přizpůsobiti věcným změnám i právní název. S toho hlediska chci si všimnouti termínu svěřenského nástupnictví, jímž osnova nahrazuje posavadní romanistický termín fideikomisární substituce. Nový termín je českým, dobře znějícím vyjádřením toho, co má vyjádřiti starý termín platného práva. Je tento postup oprávněn, uváží-li se, že osnova zasáhla do struktury institutu?

Především nutno uvést doslov ustanovení občanského zákoníka i osnovy.

§ 608, první věta obč. z. Zůstavitel může uložití svému dědicovi povinnost, aby převedl přijaté dědictví po své smrti nebo v jiných určitých případech na druhého ustanoveného dědice.

§ 570, 1. věta osnovy. Zůstavitel může naříditi, že dědictví po smrti dědicově nebo v jiných určitých případech má přejíti na osobu jinou.

Na prvý pohled se zdá, že osnova přejímá text občanského zákoníka s malými změnami, se stylistickými změ-

nami, jak se vyjadřuje sama důvodová zpráva.¹⁾ Než hlubší nahlédnutí do struktury institutu — a k tomu v tomto případě nedospějeme jinak, než právněhistorickým studiem jeho genese — nás poučí, že jde o hlubokou změnu struktury, ba ještě více, o úplné opuštění dosavadní struktury.

Kořeny platného institutu fideikomisární substituce jsou v právu římském. Fideikomisární substituce má umožnit provedení toho opatření soukromé vůle, aby jeden dědic byl dědicem jen do určité doby, druhý až od určité doby. Nuže jaký prostředek poskytovalo civilní právo římské k provedení takovéto vůle pořizovatelovy? Žádný. Právo civilní, vybudované na zásadě *semel heres semper heres* nepřipouštělo vůbec této možnosti v žádném směru. Teprve institut fideikomisu, jmenovitě dědického fideikomisu, objevil se znamenitým prostředkem k provedení uvedeného přání zůstavitelova. Vůle zůstavitelova, že jeden má býti dědicem *ad tempus*, jiný *ad tempore*, dala se provésti jako nařízení, aby dědic první vydal v ustanovené době dědictví jinému jako universální fideikomis; důležitý pokrok pak znamenalo *senatusconsultum Trebellianum*, jež dalo fideikomisáři postavení praetorského universálního sukcesora.²⁾ Tedy jako v jiných případech, i zde bylo nepřekročitelné civilní dogma překonáno nepřímou odpomocí, jíž je právě zde *fideicommissum hereditatis*.

Občanský zákoník přejímá v podstatě toto řešení, prováděje jen teoretické změny: kdežto v římském právu je *fideicommissum hereditatis* zařízením *iuris extraordinarii*, neuznaným *iure civili*, uplatnitelným jen *extraordinaria cognitione*, jest nyní svěřenství řádným institutem občanského práva (tedy unifikace *iuris extraordinarii* s právem civilním); kdežto římský universální fideikomisář je jen praetorským sukcesorem, je pouze *loco heredis*, v právu občanském neplatí již tato subtilita, universální fideikomisář je pravým sukcesorem (tedy unifikace práva praetorského s právem civilním).³⁾

¹⁾ Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský, díl II., Důvodová zpráva, str. 170.

²⁾ Srovn. Heyrovský-Sommer-Vážný, Dějiny a systém s. p. římského, str. 560, 612; Bonfante-Vážný, Instituce, str. 709 a n.; Czyhla-San Nicolo, Institutionen, str. 423.

Jaké změny zavádí osnova? Nahrazuje starou stylisací »zůstavitel může naříditi dědicovi, aby dědictví převedl« novou stylisací »může naříditi, že dědictví má přejíti«. Nuže tato změna znamená naprosté opuštění idey fideikomisu. Jak jsme viděli, byl institut dědického fideikomisu v právu římském jen prostředkem z nouze k provedení vůle zůstavitelovy, aby někdo byl dědicem *ad tempus*, jiný *ad tempore*, nepřímou odpomocí z příkré zásady *semel heres, semper heres*. Že i občanský zákoník, jenž již nezná této zásady, trvá na podobném řešení a je jen zdokonaluje, vysvětluje se působením staleté právní tradice a sluší kvalifikovati jako historický pozůstatek. Jistě není třeba nepřímé odpomoci fideikomisu v tom právním prostředí, jež připouští jmenovati dědice s lhůtou počínací i s lhůtou končící.⁴⁾ Jak by bylo důsledně postupovati v takovém právním prostředí, to nám ukazuje již právo římské samo. Tam, kde není vázanosti dogmatem *semel heres semper heres*, a to je v testamentu vojenském, připouští římská pravověda, aby zůstavitel jmenoval jednoho dědicem *ad tempus*, jiného dědicem *ad tempore*, bez jakékoli, i jen nominální souvislosti s dědickým fideikomisem.⁵⁾ Teprve osnova dostává se k tomuto jednoduchému a přímému řešení. Slova osnovy »může naříditi, že dědictví má přejíti« zajisté znamenají: může ustanoviti jednoho dědice až do určité doby, druhého od této doby. Řešení osnovy nutno plně schváliti. Neníť v dnešním právu již třeba k provedení vůle, aby byl jeden dědic *ad tempus*, druhý *ad tempore*, té odpomoci a té konstrukce, že se ukládá prvému, aby v určité době dědictví přenechal jako fideikomis jinému.⁶⁾

³⁾ K historickému problému unifikace různých právních řádů římských srovn. Riccobono, *La fusione del Ius civile e del Ius praetorium* (Zittelmann, Festschrift); *Diritto romano e diritto moderno*. K výkladu občanského zákoníka srovn. Unger, *Das österr. Erbrecht*, str. 94, pozn.

⁴⁾ Srovn. Unger, cit. spis str. 81.

⁵⁾ Srovn. D 29, 1, 19, 2. Vůbec římský vojenský testament je svým důsledným provedením jako institut, nezávislý na starodávných civilních dogmatech, v mnohém směru pokročilejší, než moderní testament. Srovn. Bonfante-Vážný, *Institute*, 639. Měl jsem příležitost již jinde dovoditi, že mnohé novoty osnovy v materii testamentu se kryjí s ustanoveními římského vojenského testamentu. Srovn. Vážný, *Římské právní ideje v občanském z. a osnově*, Časopis pro právní a státní vědu, Brno 1933.

⁶⁾ Že má dědic, na prvním místě jmenovaný, postavení poživatele,

Jest ovšem otázka, je-li nadále odůvodněn tradiční termín fideikomisární substituce, nahrazený v osnově věcně shodným českým termínem svěřenské nástupnictví. Myslím, že z uvedených poznámek vyplývá, že nikoli. Snažil jsem se ukázati, že správné moderní řešení osnovy znamená naprosté opuštění idey fideikomisu jako prostředku k umožnění toho, aby někdo byl dědicem *a d t e m p u s*, druhý *a t e m p o r e*. Podle osnovy lze toho dosáhnouti přímo. Je-li tedy nyní opuštěna každá, i nominální souvislost s fideikomisem, není oprávněno, nazývati ustanovení dědice od určité doby (až po jiném dědici, ustanoveném do určité doby) »svěřenským« nástupnictvím.⁷⁾

Jaký termín by se tedy doporučoval pro uvedený institut osnovy? Již římské prameny nám dávají podklad řešení i pro tuto speciální otázku. Stačí citovati fragment Ulpianův (D 29, 1, 5): *milites etiam his qui heredes extiterunt possunt substituere*. Římské prameny užívají pro institut, nás zajímající, prostě termínu substituce, tedy náhradnictví. I bylo by možno podle toho označiti náš případ naproti obecnému náhradnictví jako nástupní náhradnictví. Bylo by též možno — a to by bylo ještě jednodušší — použití pro náš případ prostě termínu nástupnictví (bez dodatku »svěřenské«). Pod obecnou rubriku náhradnictví by tedy náleželo jednak náhradnictví v užším smyslu (římská *substitutio vulgaris*), jednak nástupnictví.

dokud nenastane případ nástupnictví (§ 613 obč. z., § 749 osnovy), jest důsledek pozitivního ustanovení zákona.

⁷⁾ Že v nástupnictví je mlčky zahrnuto obecné náhradnictví (§ 608 obč. z., § 570 osnovy), to ukazuje, že jde v obou případech o substituci. Obdobně rozhodlo již právo římské, že v substituci pupillární (to by byl právě případ nástupnictví) je zahrnuta vulgární substituce. Viz Heyrovský, 546.
